

Նորին Կայս. Բարձրութիւնն Մեծ Իշխան Նիկողայ Միկայելովիչ (խ. ր. օրդին).
Իշխան Կոստանդին Պետրովիչ գուքան
Օլանպուրիի.

Զօրապետ Պլատան Պ. Պալադ.

Պարոն Վինսեր } գնդապետք, Նորին
Բարձրութեան ա- }
նան Պետերս } տիտանդք.

Պրակեր գնդապետ.

Բժշկապետ Ալրանս.

Պատկերահան Փիլիպով.

Ի ՆՊԱՍՏ ԲԱԳՐԵՆԱՆԴԵՆ ԶԱՅՈՅ Ի ՃԵՄԱՐԱՆԻ.

Մայր Աթոռայ Ս. Էջմիածնի Ս. Գէորգեան ձեմարանի աշակերտքը մէկ ամսէ ի վեր աչքերուն առաջն տեսնելով մօտերս Սամանեան Հայաստանէն այս կողմերս բերուած Հայկազանց խեղճ եւ թշուառ փճակր, գեղեցիկ զգացմամբ եւ քրիստոնէափայլէ մարդասիրութեամբ՝ ինքնայաժար կամօք ցանկացան ըստ իրենանց կարողութեան փոքրիկ օգնութիւն մի անել այն թշուառներուն, ուստի իրենանց մէջ 67 րուրի փող Հաւաքեցին եւ ձեմարանի կարգապահ Պ. Կալստեանի միջոցաւ ի 21 ն ամսոյս ներկայացուցին Վեհափառ Հայրապետի Ազգիտ, որ շատ աւախացաւ աշակերտաց այնպիսի գեղեցիկ զգացմանց եւ գնացից վերայ, դասից նոցա այս առաջին քայլը ի բարեգործութեան ասպարիզին, օրհնեց զիրենք, եւ Հաւաքուած 67 րուրին յանձնեց Սինոդին՝ որ անցընէ յառանձին մասերին որ ի նպատակ վերադիշեալ մեծազնեայ գաղթականաց.

ՀԱՆԿՈՒՅԵԱԼ, ՍԱՐԴԻՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԹԷՆԴՈՐԵԱՆ.

Յունիս ամսոյ 3/12 ին վախճանուեցաւ Փարիզում Ազգիս քնդհանրութեան յաւ յայտնի բազմաթիւն եւ արեղարդ Թէոդորեան Սարգիս վարդապետը իւր 97 — ամեայ հասակում Համանակին եւ հմուտ անձանց թողնելով արժանայիշատակ հանգուցելոյ լիակատար կենսադրութեան պատրաստութիւնը, սուրբ չեմ համարում յիշել այստեղ համառօտապէս նորա զարար կեանքի նշանաւոր անցքը եւ թաղման հանդէսը:

Հայր Սարգիս վարդապետը ծնուել է Հայաստանի Բաղէշ քաղաքում (Տաճկաստան) անցեալ դարու վերջերում: Արդէն մանկութեան հասակից ի վեր ուսման մեծ եռանդ ցուցանելով եւ չկարողանալով լիապէս կատարել այդ փափազը իւր ծնողների անձեռնհասութեան պատճառով՝ երիտասարդ Սարգիսը գնում համեմտէ մինչեւ Վենետիկ միաբանութեան Ս. Ղազարի վանքը: Այստեղ իւր ուսմանը լրացնելով մեծ յառաջադիմութեամբ՝ մանուսանդ հայկական լեզուի մէջ, եւ ստանալով եկեղեցական այլ եւ այլ աստիճաններ, երիտասարդ վարդապետը սկսումէ այնուհետեւ նշանաւոր գեա. խազալ Միխիմարեան միաբանութեան զօրծերի մէջ: Զարմանալի ազդասիրական եռանդով բոքրորում՝ Թէոդորեանը միանգամայն նուիրումէ իւր անձը իւր սիրելի Ազգին: Անն այդ ազդասիրական եռանդն էր որ յորդորեց նորան երկու անգամ հեռաւոր եւ տաժանելի մանապարճօրութիւն կատարել ի Հնդկաստան արժանայիշատակ Սամուէլ Մուրատի կտակը կատարելու համար. անն զոյն այդ եռանդն էր որ նորան ոգի եւ համբերութիւն կտար մարտել այն վիշտերի եւ նեղութիւնների հետ, որը կրէր շատ տարիների քննաքննում մանուսանդ Միխիմարեան միաբանութենէն Մուրատեան վարժարանը հաստատելու եւ կառավարելու զօրծոյ մէջ: Այս անցքերի պատմութիւնը արդէն յայտնի է Հայ քննիւրդող հասարակութեան հանգուցելոյ քրտնաշխատ չորս հատոր «Պատմութիւն Մուրատեան վարժարանի» անունով գրքից, այստեղ բաւական է յիշել որ՝ Հայր Սարգիսը՝ ինչպէս երեւումէ մնացած ձեռագիր Զգծերէն՝ հասուցած է Միխիմարեան միաբանութեան յիշեալ ուսումնարանների

համար մօտ երեք միլիօն ֆրանկ (համարեա մէկ միլիօն մանէթ, ուրլի) զուժար: Հարիւրաւոր նամակներ, որք կան արժանայիշատակ հանգուցելոյ զրասեղանում, ցուցանումն որ նա մինչեւ իւր վերջին շունչն զրադուած է եղել Մուրատեան վարժարանի խնդրով:

Լուսաւորչական ծնողներէն ծնուած եւ ապա Մըխիթարեան միաբանութեան մէջ առ ի հարկէ Կաթողիկ դարձած՝ Հայր Թէոդորեանը իւր գործունէութիւնը յատկացուցած էր միշտ ամբողջ ազգի շահերին, առանց կրօնական խտրութեան: Բայց տեսնելով որ Միսիթարեանք սկսեցին հետզհետէ շեղուիլ ազգասիրական ուղիդ ճանապարհէն՝ աշխատելով աւելի ազգը կաթողիկ դարձնելու՝ քան թէ նորա ընդհանուր յառաջադիմութեան նպաստելու, եւ քաջ համոզուած լինելով որ առանց կրօնական հարազատութեան մայրենի եկեղեցուն չէ կարելի հարազատ որդի լինել հայրենեաց, արժանայիշատակ Հայր Սարգիս վարդապետը ձգեց բացարձակապէս օտար կաթողիկ կրօնը եւ վերադարձաւ մայրենի Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ ծոցը միւս երեք ընկերների, այն է՝ Հայր Ամբրոսիոս եւ Հայր Խորէն Գալֆաեանների եւ Հայր Գարրիէլ Այվազովսքու հետ, բայց միանգամայն առանց որ եւ իցէ ակնկալութեան կամ փառախնդրութեան, որոյ ապացոյցն այն է որ՝ մինչդեռ նորա ընկերներից ոմանք պճնեալ զարդարեալ են եկեղեցական եւ արքունի շքանշաններով, եպիսկոպոսական բարձր աստիճաններով, արդիւնաւոր պաշտօններով եւ հարուստ ու փառաւոր կեանքով, սա այս ազնիւ եւ ժրջան մշակը ազգաշինութեան, իւր հարիւրամեայ կեանքը կնքումէ վարդապետութեան համեստ աստիճանով եւ աղքատութեան մէջ:

Հայր Թէոդորեանը արժանաւոր տեղ ունի նաեւ ազգային մատենադրութեան մէջ մինչ ցարդ հրատարակուած զրաւոր աշխատութիւններով, որոց մէջ առաջին տեղը անշուշտ պատկանումէ նորա «Պատմութեան Մուրատեան վարժարանի»: Յաւալին այս է որ՝ ինչպէս տեղեկացանք հանգուցելոյ իրեղենները ցուցակագրող անձինքներէն՝ ոչինչ նշանաւոր ձեռագիր աշխատութիւններ չեն երևում նորա զրասեղանում: Ասում են թէ՝ հանգուցեալը թողել է միայն 4) մօտ երեք հարիւր նամակներ, որոց բովանդա-

կութիւնը ըստ մեծի մասին վերաբերվում է Մուրատեան վարժարանին եւ մի քանիսը արդէն տրուած են յիշեալ «Պատմութեան» մէջ: 2) մի միջակ ձեռագիր տետրակ բազմիքը Ֆրանսերէն — Հայերէն: 3) մի նոյնպիսի բազմիքը աւելի համառօտ: 4) մի տետրակ կիսատ Յիշատակարան Մուրատեան վարժարանի: 5) մի համառօտ տուժար այլ եւ այլ ծախուց, եւ 6) մի փոքր տետրակ մանր յօդուածներով եւ գիտելիք վերնագրով: Նաեւ խումբնք թէ հանգուցեալը իւր կենդանութեան ժամանակ սորան եւ նորան տուած է եղել իւր աշխատասիրութիւնները մարուրը արտագրելու համար, բայց այդ սարունները արդեօք հաւատարմաբար ի յայտ կածեն իւրեանց յանձնուած գրուածքները՝ թէ ոչ:

Արժանայիշատակ Հայր Սարգիսը նուիրելով բոլորովին իւր անձը Ազգին՝ միանգամայն մոռացել էր սեփական օգուտները, միլիօնաւոր գումարներ անցնելով իւր ձեռքէն՝ վերջին տարիներում գտնվումէր աղքատութեան մէջ: Բայց քարեքախտաբար ազգի մէջ դեռ եւս պակաս չեն ազնուամիտ մարդիկ, որք քաղցր եւ սուրբ պարտք համարելով պահպանել եւ միսիթարեւ ազգի ժրջան մշակները՝ մեկնում են նոցա իւրեանց օգնութեան ձեռքը: Այսպէս եւ Հայր Թէոդորեանը վայելել է շատ տարիների ընթացքում փարիզում բնակուող Մեծապատիւ Մանանեանի եւ Վսեմափայլ Գէորգ Բէյ Երամեանի խնամակալութիւնը ստանալով զրամաւոր նպաստ բաւական վայելելու ապրուստի համար: Նոյն Մեծ Երամեանը յանձն էր առել հանգուցելոյ թաղման ծախքը, որ եւ կատարուեցաւ բաւական շքեղ հանդէսով: Արդիւնեւ փարիզում չկայ ոչ հայկական ազօթաւորն եւ ոչ բահանայ, ուստի հեռագրով հրաւիրուած էին Մանչեստերի Գերապատիւ ֆիրդաւմեան Ղեւոնդ վարդապետը եւ Գերապատիւ Բաստումեան Վահան վարդապետը, որը արդէն գնացած էր ի Գերմանիա: Հանգստեան կարգը եւ օժման հանդէսը կատարուեցաւ հանգուցելոյ բնակարանում, ուր պատրաստուած էր եկեղեցական սեղան պատկերներով, խաչերով, ջահերով եւ այլ ամենայն պարագաներով: Հանգուցեալը դրած էր զազաղի մէջ զգեստաւորուած սաղաւարդով եւ ինչ շուքառների պակասութեան պատճառով երկու վարդապետը ծաղկեայ փիլոններ ունէին ուսին եւ վեղարներ:

Պժուժք կատարելուց յետոյ բարեշնորհ Վահան վարդապետը բնաբան առնելով հետեւեալ խօսքերը «Ա-րարե՛ք ձեզ զամէս յերկինս, ուր ոչ գող մերձեմայ եւ ոչ ցեց ապականէ» մի համառօտ սրտաշարժ դամբանական ճառ ասաց, որով ցոյց տուեց թէ՛ ինչպէս հանգուցեալը հետեւելով Քրիստոսի այդ պատուերին միշտ հետամուտ է եղել առաքինի եւ ազգային գործերին, մոռանալով իւր անձնական օգուտները եւ ապրելով միշտ եւ մեռնելով աղքատութեան մէջ: Թաղման հանդիսին ներկայ էին համարեա Փարիզի բոլոր հայերը թէ՛ արք եւ թէ՛ կանայք, ներկայ էին նաեւ Տաճկաստանի ղեսպանատան առաջին բարժուղարը, Պարսկաստանի զինուորական նախարարի օգնական զօրապետ հայազն Զանկիր խանը, Վսեմափայլ Օտեան Էֆէնտին, եւ քանի մի նշանաւոր Գաղղիացիք: — Բոլորի ուշադրութիւնը գրաւեց այն հանգամանքը որ՝ Մուրատեան վարժարանում նստող Մխիթարեան Աբրահամ եւ Աթանազիոնէս վարդապետները, որք հրաւիրուած էին առանձին տոմսակով, ներկայ չէին թաղման ժամանակ. կասեն թէ իբր հրաման խնդրել են Փարիզի Արքեպիսկոպոսից, բայց նա արգելել է. ահա մեր լուսաւորեալ Մխիթարեանների զգուշիկ կրօնամոլութիւնը:

Մի սեւազգեստ կառք ամպհովանով եւ հինգ այլ սեւազգեստ կառքերը, նաեւ մի քանի սովորական կառքերը կազմումէին հանգուցելոյ յուղարկաւորութեան հանդէսը. զազաղի վերայ սփռած պատուական շուրջառը զրաւումէր բազմաթիւ փողոցների խուռնանցուղարձ անողների ուշադրութիւնը եւ հետաքրքրութիւնը: Մարմինը ամփոփուեցաւ Փարիզի նշանաւոր Պէրլաշէզ անունով գերեզմանոցում: Գերեզմանի վերայ երիտասարդ ուսանող Պարոն Պէյլերեանը ասաց մի համառօտ, բայց շատ սրտաշարժ ճառ, որը վերջաբանեց այսպէս. «Տասն օր, պարոններ, զիշեր եւ ցերեկ, սոյն արժանայիշատակ հանգուցելոյ անկողնի մօտ էի. եւ սա մինչեւ իւր վերջին շունչն կրկնումէր թէ՛ ես այլ բան չունիմ կտակելու ազգին բաց ի Մուրատեան վարժարանէն, եւ խնդրումեմ ազգէն եւ նորա Հայրապետէն, որ այդ վարժարանին կենդանութիւն տան եւ մխիթարեն ազգի որք եւ աղքատ մանուկների վիճակը եւ Սամուէլ Մուրատի յիշատակը»:

Այսպէս ուրեմն այս բազմապատակ եւ բազմադիւն մշակը նուիրելով իւր 97ամեայ գործունէութիւնը ազգին, կնքումէ իւր վերջին վայրկեանը դարձեալ ազգի վերայ մտածելով: Տեսնենք երբ կըկատարուի յիշեալ սուրբ եւ վսեմ կտակը:

Աւարտելով սոյն տխուր նամակը, հարկաւոր եմ համարում յիշել որ՝ Փարիզի գերեզմանատունները այնպէս լի են, որ այժմ գերեզմանատեղը ծախումէ բաղաբն մի որոշեալ ժամանակով, որոյ լրանալուց յետոյ մարմինը հանումեն եւ ուղարկումեն քաղաքից հեռաւոր տեղեր, այնտեղ թաղելու համար: Հանգուցեալ Սարգիս վարդապետի գերեզմանը զնուեցաւ տասը տարի ժամանակով: . . .

Վերջում հարկաւոր է հրապարակական շնորհակալութիւն յայտնել Պ. Պէյլերեանին, Պ. Թիւյսիւզեանին, եւ մանաւանդ Պ. Թոթվանեանին, որք մեծ հոգացողութիւն ունեցած են հանգուցեալ Թէոդորեան Սարգիս վարդապետի վերայ թէ՛ հիւանդութեան ժամանակ եւ թէ՛ թաղման կարգադրութեան համար:

* * *

Ի 11 — 25 8-22-1 1877 -21

Ի Փաշէլ:

ԲԱԳՐԱԵԻՆԳԻ ԶԻ ԼԵՅՐ.

Արգէն մերագնէից յայտնի է՝ որ Բագրեւանդ գաւառի (Ալաշկերտ, Հ. — Պաեազիտ եւլն.) 14 — 18ի չափ գիւղորայիցմէ հատուածեալ եւ այս կողմերս բերուած են՝ որքան ստուգել կարելի եղաւ՝ 5-600 տուն Հայեր, եւ բոլորը աղետալի եւ թշուառ գրութեան մէջ կտագնապին եւ ծայրագոյն յուսահատութեան հասած կհեծեն դառնապէս:

Թողումք նոցա տնաւերեալ վիճակը՝ եւ ստացուածոց ու ապրանաց յափըշտակուիլը, յիշեմք միայն բազմաց՝ իւրեանց բազմաթիւ սիրելիներէն զըրկուի-